

ПРАКТИЧНО-ОРІЄНТОВАНА СУБ'ЄКТНО-ДІЯЛЬНІСНА МОДЕЛЬ РОЗВИТКУ ПРАКТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ОФІЦЕРА – АРТИЛЕРИСТА У ХОДІ ВИКОНАННЯ ВОГНЕВИХ ЗАВДАНЬ

УДК: 159.95

Москальов Ігор Олександрович

Ад'юнкт кафедри суспільних наук гуманітарного інституту Національного університету оборони України імені Івана Черняховського, підполковник, м. Київ (Україна)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7950-1120>

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей професійної діяльності офіцера-артилериста. Дано визначення таким поняттям як «проблема» та «проблемна ситуація» щодо його практичного мислення у ході виконання вогневих завдань. Проведено ґрунтовний аналіз досліджень в сфері практичного мислення. Здійснено класифікацію проблемних ситуацій, виходячи із досліджень провідних науковців. Основною метою, що ставилися авторами, є обґрунтування практично орієнтованої суб'єктно-діяльній моделі практичного мислення офіцера-артилериста у ході виконання вогневих завдань, як реалізації провідної практично-орієнтованої фахової компетенції. У моделі наочно продемонстровано зменшення “зони невизначеності” в процесі функціонування практичного мислення від аналізу проблеми, прийняття рішення до його конкретного виконання. Ця модель складається із трьох фаз (аналіз проблеми, прийняття рішення, безпосереднє виконання рішення), кожна із яких має певні особливості мислення як психічного пізнавального процесу, що відбувається у проблемних практичних, а інколи й екстремальних ситуаціях.

Ключові слова: практично орієнтована суб'єктно-діяльній модель, практичне мислення, проблемна ситуація, невизначеність, прийняття рішення, офіцер-артилерист.

Постановка проблеми. Проблема реалізації практичного мислення офіцера-артилериста (ОА) є актуальною на сучасному етапі розвитку та реформування Збройних сил України. Мислення, як психічний пізнавальний процес, обумовлює динамізм формування та розвитку професійної готовності будь-якого офіцера: перехід від одного рівня його сфор-

мованості до іншого – суб'єктного, професійно-орієнтованого.

Найбільш специфічною рисою практичного мислення, яка відрізняє його від інших психічних пізнавальних процесів, є те, що воно дозволяє утворювати нову інформацію для суб'єкта військово-професійної діяльності. У психології мислення поняття «інформація»

розглядається у двох значеннях: змістовному і селективному. Основна функція мислення полягає не тільки в утворенні нової інформації, а також в її виборі для практичної діяльності. Після висунення ідей, винаходів, методів чи формулювання гіпотез суб'єкт має їх оцінити і здійснити селекцію. Це означає, що офіцеру потрібно обрати серед усіх ті, які вважаються найкращими для виконання поставленого навчально-бойового та бойового завдання. Процес вибору інформації властивий багатьом ситуаціям і є достатньо складним.

Виникає питання: в яких ситуаціях офіцери думають, тобто утворюють і вибирають інформацію? Відповідь на це питання є майже однозначною: думають передусім у складних, насамперед у бойових, ситуаціях, які називаємо проблемними ситуаціями.

Аналіз попередніх праць і публікацій. Концептуальні та теоретичні основи моделювання у психології та педагогіці містяться у наукових напрацюваннях В. П. Беспалька, О. А. Братка, Л. Б. Ітельсона, Н. В. Кузьміної та ін. Серед вітчизняних науковців проблемою моделювання займалися М. В. Анісімов, М. І. Лазарев, Є. О. Лодатко, О. П. Мещанінов та ін. Психолого-педагогічні аспекти моделювання містяться у наших попередніх публікаціях [10-12]. Чинники становлення особистості військового професіонала містяться у науковій роботі В.В. Ягупова [13], серед яких важливим вважаємо формування і розвиток культури військово-професійного мислення офі-

церів.

Дослідженню мислення, як процесу вирішення проблемних ситуацій (задач), присвячено багато праць вітчизняних (Г.С. Костюк, С.Д. Максименко, В.О. Моляко, І.Д. Пасічник, М.Л. Смульсон, Ю.Л. Трофімов, В.А. Роменець, В.В. Ягупов) і зарубіжних (А.В. Брушлінський, Л.С. Виготський, К. Дункер, Ю.К. Корнілов, О.М. Матюшкін, В.В. Петухов, О.К. Тихоміров, І.М. Сеченов, Р. Стернберг, М.А. Холодна та ін.) науковців.

Дослідженням діяльності офіцерів в різний час займалися: А.В. Барабанчиков, Г.В. Капосльоз, А.Г. Караяні, А.Г. Маклаков, В.І. Осьодло, І.В. Сиромятніков, В.В. Стасюк, Б.М. Теплов, М.Ю. Титова, А.Г. Шабанов, А.В. Шилоносов, В.В. Ягупов та ін.

Аналіз та узагальнення цих та інших наукових джерел показує, що основною практичного мислення будь-якого професіонала вважають наявність практичної проблеми, або проблемної ситуації. Так, Ю.Л. Трофімов їх класифікував за наявністю або відсутністю таких ознак: чи сформульована проблема із самого початку? Чи відомий метод розв'язання проблеми? Чи відомо те, яким має бути кінцевий результат розв'язання проблеми? (табл. 1) [7, с. 132-134].

А С.Д. Максименко виділяє 4 типи проблемних ситуацій за двома параметрами: наявність засобів вирішення та чи є розуміння власне змісту проблеми [2, с. 176-178], а В.В. Петухов за цими ж параметрами – алгоритми,

Таблиця 1.

Типи проблемних ситуацій (за Ю. Л. Трофімовим)

Тип	Формулювання проблеми	Метод розв'язання	Рішення
Показові задачі	+	+	+
Відкриті задачі	+	+	-
Риторичні проблеми	+	-	+
Класичні проблеми	+	-	-
Надскладні проблеми	-	+	+
	-	+	-
	-	-	+
	-	-	-

комбінаторні задачі (головоломки), задачі на цілеутворення (творчі) та надскладні задачі [4, с. 13-28].

Отже, метою статті є формулювання та обґрунтування *практично орієнтованої суб'єктно-діяльній моделі* практичного мислення офіцера-артилериста у проблемній ситуації – у ході виконання вогневих завдань.

Викладення основного матеріалу. Основоположні вимоги методологічних – системного, компетентнісного та суб'єктно-діяльній – підходів щодо моделювання визначають таку його послідовність: чітке визначення експериментальної ідеї та формулювання гіпотез про очікувані експериментальних результатів; вибір основних напрямів моделювання досліджуваного експериментального явища на основі аналізу попередніх моделей психологічних явищ і врахування їх основних аспектів, тобто визначення предмета моделювання; це окрема якість (властивість), а в нашому випадку розвиток практичного мислення офіцерів; побудова моделі відповідно

до провідних ідей і принципів сучасних методологічних підходів до підготовки майбутніх фахівців, наприклад, у нашому дослідженні – суб'єктно-діяльній, але з урахуванням і вимог інших психологічних методологічних підходів; структуризація здатності офіцерів до розвитку свого практичного мислення, яка є основним ядром нашої моделі; визначення складових практичного мислення офіцерів і основних критеріїв оцінювання його розвиненості; реалізація основних психологічних умов розвитку практичного мислення офіцерів при системній і постійній діагностиці, аналізі та корегуванні модельованого психічного явища.

Отже, одним із підходів до вивчення мислення у проблемній ситуації є теоретична модель, що представляє його як широкий, розгалужений, пізнавальний цикл, який охоплює три основні пізнавальні дії: аналіз проблеми, винесення (прийняття) рішення та безпосереднє його виконання (Рис. 1). Розглянемо цю модель на прикладі професійної діяльності

офіцера-артилериста (ОА). Виконання вогневих завдань є основним змістом діяльності підрозділів артилерії. За своєю суттю їх виконання є вирішенням проблемної ситуації в умовах невизначеності, новизни, ризику для життя і здоров'я, ліміту часу та вимагає від суб'єкта діяльності – ОА справжньої військово-професійної компетентності, основним проявом якої є інтегральна здатність приймати ефективні рішення насамперед в екстрема-

виконання рішення. Отже, у процесах практичного мислення, що утворюють цикл пізнавальних дій ОА у ході виконання вогневого завдання, наявні прояви невпевненості, динамічності, недостатності інформації, непередбачуваності. Водночас майстерність практичного мислення ОА не можна звзвити до одного виду дії та простого правила «закриття». Його особливості містять широкий розгалужений пізнавальний цикл, що обіймає три ви-

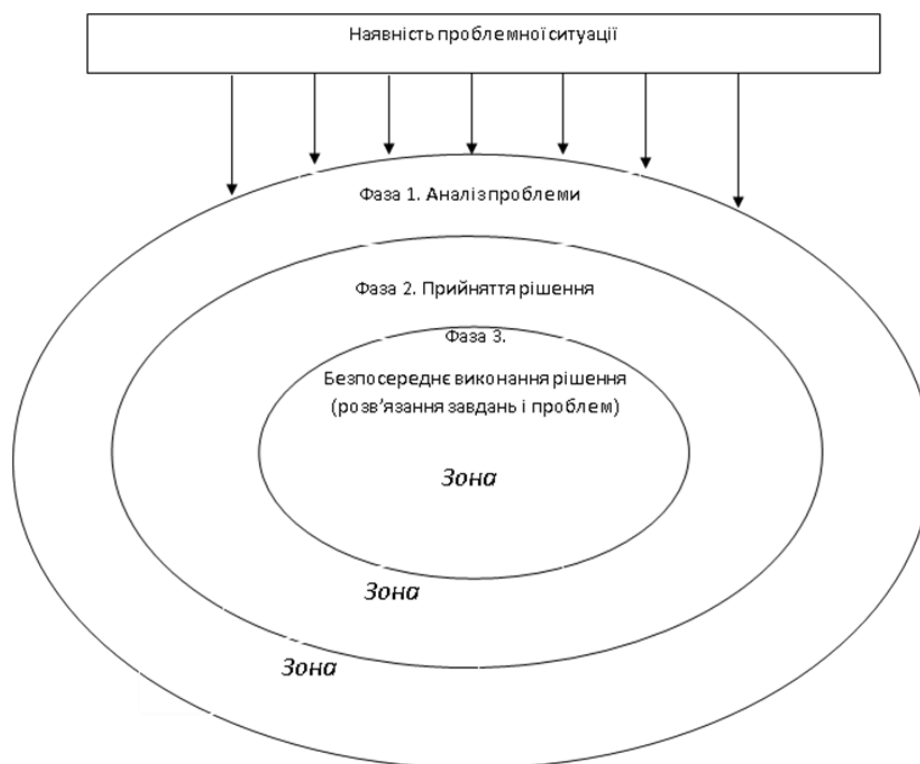

Рис. 1. Теоретична модель практичного мислення у проблемній ситуації

льних умовах.

Процес виконання вогневого завдання за специфікою протікання мисленнєвих процесів можна розділити на три фази: аналіз проблеми; прийняття рішення; безпосереднє

щезазначені пізнавальні дії.

У загальному, під час виконання вогневого завдання ОА прагне досягти однієї мети – максимальної ефективності вогневого ураження противника, що у свою чергу досяга-

ється своєчасністю, точністю, раптовістю, отриманням повних і точних даних про положення, розміри та характер цілей, правильним вибором засобів ураження цілі, призначенням доцільного порядку виконання вогневого завдання та способу обстрілу цілі [5, с. 11].

Також, під час виконання вогневого завдання ОА має враховувати такі параметри: час виконання вогневого завдання; точність здійснення стрільби під час його виконання; кількість допущених помилок у рішенні під час його виконання. У процесі їх врахування ОА має ніби «балансувати» із кожним з них, не допускаючи упущень жодного. Адже «провал» одного із параметрів неодмінно призведе до загального невиконання вогневого завдання. Майстерність полягає саме в тому, щоб, утримуючи всі параметри у полі практичного мислення, досягти якомога ефективнішого значення кожного із них, максимально зменшити часові показники, збільшити точність стрільби та мінімізувати кількість допущених помилок у рішенні, ні в якому разі не допустивши критичних помилок, які призводять до невиконання вогневого завдання [1, с. 45]. Отже, враховуючи специфіку їх військово-професійної діяльності, необхідність розвитку практичного мислення, як основного «психічного інструменту» реалізації фахових компетентцій як суб'єкта, насамперед, бойового управління. Нами запропонована *практично орієнтована суб'єктно-діяльнісна* модель розвитку їх практичного мислення (Рис.

2).

У першій фазі, під час здійснення аналізу інформації найважливішим є відкриття і формулювання проблеми, а лише потім її перетворення у варіант для розв'язання. У складних або нетипових ситуаціях важливим є відкриття джерела проблеми, прихованого серед багатьох причин, що впливають негативно на результати дій.

Після отримання завдання ОА, як суб'єкт військово-професійної діяльності, здійснює збір необхідної інформації, що характеризується неповнотою, певною недостовірністю. У свою чергу із усього наявного обсягу інформації необхідно виділити головну та другорядну. Цей етап характеризується високим рівнем невизначеності та вимагає максимального напруження мисленнєвих процесів. Так, йому необхідно володіти великим обсягом практичної, військово-професійно орієнтованої інформації щодо кількісних та якісних показників про: противника, свої війська, безпосередньо свого артилерійського підрозділу та його завдання, наявні матеріальні засоби, навченість і згуртованість підлеглих, просторові, часові показники, стан доби, пору року та ін.

Проблемна ситуація під час здійснення першої фази може мати як закритий так і частково відкритий характер. ОА може отримати завдання від старшого артилерійського (загальновійськового) начальника (керівника стрільби на навчаннях), або вибрати його са-

Рис. 2. Практично-орієнтована суб'єктно-діяльнісна модель розвитку практичного мислення ОА у ході виконання вогневих завдань.

мостійно, виходячи із бойової обстановки, завдань та спроможностей свого підрозділу.

У першому випадку проблемна ситуація матиме більш закритий і регламентований характер, але залишатиме значне «поле» для аналізу практичної проблеми та відповідно стимуляції мисленнєвих процесів. ОА, отри-

мавши завдання від суб'єкта впливу (старшого командира, керівника навчання), яке має більш загальний характер, а саме, порядок і послідовність виконання вогневих завдань, місце і розташування своїх військ і цілей на місцевості, їх характер і розміри, має чітко усвідомити його, та, ґрунтуючись наяв-

ною інформацією, провести ретельний аналіз, конкретизуючи інформацію з метою вироблення подальших варіантів дій. Дещо інший характер мають мисленнєві процеси ОА у ситуації аналізу проблеми та прийняття рішення з власної ініціативи (другий випадок). Вказана ситуація, з одного боку, вимагає здійснення більш складних мисленнєвих процесів вищого рівня, а з іншого – надає можливості для розкриття творчого потенціалу, креативності, збільшення поля діяльності. Він, оцінюючи умови виконання вогневого завдання, з'ясовує такі проблемні питання: вогневі можливості підлеглих підрозділів; можливості щодо обслуговування стрільби штатними та доданими підрозділами розвідки, що обслуговують стрільбу; дальність стрільби; умови спостереження цілей і розривів; характер ґрунту та рослинність у районі цілі; місце розташування своїх військ, їх безпеку під час стрільби й інші умови, що впливають на прийняття рішення; порядок підтримання взаємодії з командиром загальнової військової підрозділу.

Отже, він, ґрунтуючись на наявній інформації, намагається досягти максимального зменшення «зони невизначеності». Відповідно, результатом першої фази є вироблення декількох найбільш прийнятних варіантів дій. Проте він остаточно не знає, чи його розум витворив корисне «закриття» практичної проблемної ситуації. У контексті результатів першої фази перед ним чітко постає проблемне питання: яка вартість і який ризик станов-

лять ці варіанти дій? Це питання є важливим для прийняття управлінського рішення практичного характеру [3; 13].

Можемо стверджувати, що перша фаза закінчується позитивним результатом, якщо ОА уявить межу, що відділяє територію дії (з цілком точними результатами) від території з неточними результатами. Тут результатом практичного мислення виступає, переважно, окреслення невизначеності, як бази презентації збору варіантів майбутніх дій. Інакше кажучи, у першій фазі мислення початкова відкрита ситуація перетворюється у ситуацію закриття, однак лише в тому значенні, коли залишається закритим збір варіантів дій. Після такої розумової дії ОА знову має справу з невизначеністю, але меншою мірою. Надалі він не знає, який варіант дії призведе до успішного результату, оскільки військова, навчально-бойова і бойова діяльність іншого варіанту не передбачає.

Практичне мислення в першій фазі більшою мірою залежить від того, чи цей процес ґрунтується на влучній системній і комплексній оцінці проблемної ситуації. Оцінка ОА має істотний вплив на селекцію варіантів дій. Якщо ця оцінка більш-менш обґрунтована, а в результаті сконструйовано достатню кількість альтернативних варіантів діяльності щодо виконання вогневого завдання, то є великий шанс знайти найоптимальніший варіант його виконання. У фазі прийняття рішень такий варіант має бути виділений.

Друга фаза – це прийняття рішень, результатом якої має бути розв’язання у вигляді рекомендації варіанту діяльності, який є у цей момент і наявній ситуації приймається як найбільш оптимальний. У цій фазі відбувається зменшення або виключення основної невизначеності (Рис. 1, зона невизначеності 2), що стосується варіантів майбутніх дій. Однозначне виключення невизначеності можливо лише тоді, коли простих вирішальних ситуацій не залишається. Однак, навіть такі прості рішення і вибори залишають у практичному мисленні ОА певні сумніви, оскільки після прийняття рішення щодо певного варіанту діяльності, як правило, сумніви знижуються. Це пов’язано із тим, що потрібно, як правило, вибрати саме оптимальний варіант розв’язання проблемної ситуації в цілому в даний час, а не завтра чи інший час, коли буде відома вся інформація.

ОА, приймаючи рішення на виконання вогневого завдання, ретельно аналізує та здійснює вибір за такими параметрами: *цілі для ураження* (вказуються командиром загальновійськового підрозділу, старшим артилерійським командиром або визначає ОА особисто); *завдання стрільби* (характер і важливість кожної цілі, завдання загальновійськового підрозділу (частини), вогневі можливості артилерійських підрозділів і наявність боєприпасів); *час відкриття та припинення вогню* на основі характеру цілі, місця розташування та завдання загальновійськового підрозділів; часу і сигнала

відкриття та припинення вогню по цілях, які є об’єктами атаки, узгоджує з діями загальновійськових підрозділів відповідних видів; *кількість залучених до стрільби по кожній цілі батарея, взводів, гармат* (на основі врахування їх вогневих можливостей (для підвищення ефективності та скорочення часу на виконання вогневого завдання доцільно залучати максимально можливу за даних умов кількість батарея, взводів, гармат); *вид вогню* (дивізіон – зосереджений вогонь, одинарний рухомий загороджувальний вогонь і одинарний нерухомий загороджувальний вогонь; батарея – зосереджений вогонь, одинарний нерухомий загороджувальний вогонь; взвод або гармата (міномет, бойова машина реактивної артилерії) – вогонь по одиночній цілі); *спосіб обстрілу цілі* (батареями внакладку, батареями шкалою, з розподілом ділянок цілі й одиночних цілей між батареями); *снаряд, підричник* (вибирається в залежності від характеру цілей і завдань стрільби); *заряд, вид стрільби* (вибирається з урахуванням дальності стрільби, виду снаряда, типу і установки підричника, характеру цілі та її місцезнаходження); *порядок виконання вогневого завдання* (встановлюється загальний час обстрілу цілі, кількість вогневих нальотів і спостережень, їх тривалість і розподіл за часом, розподіл снарядів між вогневими нальотами та вогневими спостереженнями, порядок ведення вогню: вогонь одиночними пострілами, методичний вогонь (серія методичного вогню), швидкий

вогонь (серіями швидкого вогню), вогонь залпами); *спосіб визначення установок для стрільби на ураження* (повна підготовка, пристрілювання цілі, використання даних отриманих даних, перенесення вогню від репера, скорочена підготовка, окомірна підготовка); *засоби, що застосовуються для коректування вогню* (окомірне оцінювання відхилення центру групи розривів від цілі (центру групової цілі), із спостереженням за знаками розривів, а за сприятливих умов – за допомогою далекоміра та безпілотних літальних апаратів); *витрату снарядів по цілі* (відповідно до норм і за встановленим старшим командиром (начальником) завданням стрільби на ураження цілі); *заходи безпеки для своїх військ* (віддалення своїх військ від цілі, стан їх захищеності, вид снарядів, тип і установка підричника, спосіб визначення установок для стрільби на ураження, а також час, райони та висота польотів безпілотних літальних апаратів, вертольотів, літаків); *сигнали виклику* (відкриття), перенесення та припинення вогню (як правило, встановлюються старшим загальновійськовим або артилерійським командиром (начальником); за необхідності ці сигнали може ОА встановлювати самостійно).

Таким чином, практичне мислення ОА у другій фазі має складний селективний характер, але на відміну від першої фази має значно менше невизначеності. Воно у цій фазі «протікає» «від загального до конкретного», поступово «відкидаючи» неприйнятні варіан-

ти дій під час здійснення аналізу кожного із параметрів. Розглядаючи таке мислення як складний, інтегральний вищий психічний пізнавальний процес, можемо констатувати що у цій фазі провідне місце займатимуть саме мисленнєві операції на відміну від першої фази, де високий рівень невизначеності призводить до виникнення афекту, що значно впливає на вироблення варіантів рішень поставленого вогневого завдання. Проте, було б невірним, розділити емоційно-вольову та інтелектуальну сферу ОА як суб'єкта військово-професійної діяльності, надаючи чільне місце одній із них у кожній фазі. Згідно із теорією С. Л. Рубінштейна про єдність афекту та інтелекту [9, с. 31-56], що віднайшло подальший розвиток у роботах Т. В. Корнілової та О. О. Сергієнко у контексті ефективності вирішення завдань, емоційно-вольовий та інтелектуальний потенціал є нерозривним і розглядається як потенціал контролю та саморегуляції. Доцільно також навести приклад із праці Б. М. Теплової «Розум полководця», де автор вказував на те, що «справжньому полководцю мають бути притаманні воля та розум в однаковій мірі» [8, с. 223–305].

Результатом другої фази має бути саме прийняття рішення (варіанту діяльності), яке має відповідати таким вимогам: бути найбільш прийнятним (оптимальним) в умовах визначеної проблемної ситуації; надавати можливість для корегування, у випадку зміни певних обставин, у третій фазі

(безпосереднього виконання рішення) з метою досягнення оптимального результату виконання отриманого завдання.

У загальному вигляді процедура прийняття рішення включає визначення послідовності цілеспрямованих дій для досягнення мети на основі перетворення деякої вихідної інформації. Серед найбільш вагомих умов прийняття рішення можна виділити такі: дефіцит інформації та часу, що стимулює «боротьбу» гіпотез; наявність певної «невизначеності ситуації», що визначає боротьбу мотивів у ОА; здійснення ним вольового акту щодо вибору варіанту виконання завдання, що забезпечує подолання невизначеності, формулювання оптимальних гіпотез, прийняття на себе відповідальності за ухвалені рішення.

Основною відмінністю третьої фази є чітка спрямованість на реалізацію прийнятого рішення, оскільки у цій фазі практичне мислення ОА буде реалізовано найбільш повно, за такими його конкретними характеристиками: спрямованість на реалізацію практичного завдання; позиція, що перетворюється (суб'єкт мислення прагне до отримання максимально можливого обсягу інформації про об'єкт, тобто ОА в процесі безпосереднього виконання вогневого завдання буде отримувати нову інформацію, відповідно реагувати на неї та вносити зміни); пізнання системи, яка взаємодіє з іншими системами та підсистемами; наявність конкретно спрямованого практичного мислення, коли суб'єкт не просто шукає та знаходить

рішення, а постійно реалізує його, бо має забезпечувати постійне наближення об'єкта до запланованої мети; при цьому реалізація рішень невіддільна від активного безперервного процесу практичного мислення; його невіддільність від вимірювання та оцінювання, оскільки воно працює в умовах, що постійно варіюють – змінність, приблизність усіх елементів ситуацій, що належать аналізу, що потребує постійного їх аналізу, синтезу, порівняння, вимірювання та оцінювання, а також мисленнєвого «примірювання» на підґрунті індивідуальних одиниць вимірювань у відповідності до поставленої мети; індивідуалізованість знання та практичного мислення кожного ОА, що виявляється в особливостях його «протікання», своєрідності «узагальнень», які швидко мобілізуються у ході вирішення практично орієнтованих завдань.

Рішення у важливих ситуаціях, коли враховується велика кількість варіантів діяльності, не чіткі критерії оцінювання інформації і результати виконання завдання, не знижують невизначеність до нуля. Ймовірніше, що рішення в таких умовах впроваджує відносний порядок (структуру) у сфері варіантів ухвалення рішень, полегшує практичне пізнання у проблемній ситуації. Однак, завжди без точної відповіді залишається проблемне питання щодо відповідності варіантів дій з об'єктивним характером ситуації і поставленими цілями. ОА має усвідомлювати, що прийняте і реалізоване рішення в умовах невизначеності веде

до різних як позитивних, так і негативних результатів, оскільки таке рішення не є ізольованим розумовим актом, а лише елементами, що створюють рівні і лінії ситуативних, тактичних, оперативних і стратегічних рішень у військовій сфері. Кожне наступне рішення має корелювати з попереднім. Результатом є збільшення впевненості ОА щодо обрання ним правильного напрямку, методів, прийомів і засобів виконання вогневих завдань. У його психіці відбувається процес зіставлення результатів поетапності рішень у межах попередньо обраної методики та тактики дії щодо виконання вогневих завдань. Таке системне і комплексне оцінювання результатів поетапності рішень приносить успіх щодо виконання вогневих завдань, яке може бути в трьох основних варіантах: вид і точність, величина ризику і часові параметри діяльності, оскільки в бою перемагає той, який випереджає своїми діями противника.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Практичне мислення ОА є складним інтегральним вищим психічним пізнавальним процесом, що здійснюється у складних умовах: невизначеності, дефіциту інформації та часу, особистої відповідальності за прийняті рішення та його успішного виконання.

Обґрунтована модель розвитку практичного мислення ОА у ході виконання вогневих завдань передбачає застосування контекстного та суб'єктно-діяльнісного підходів, безпосередньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії між

суб'єктами діяльності (старшим командиром, керівником навчання) і суб'єктом впливу (офіцером-артилеристом), «враховує» специфіку його мислення у конкретній практичній ситуації в складній навчальній і навчально-бойовій обстановці. Сам процес виконання вогневого завдання обґрунтовано у контексті розв'язання проблемної ситуації, що має три фази (аналіз проблеми, прийняття рішення, безпосереднє виконання рішення) відповідно до прояву особливостей та змін характеру практичного мислення у ході виконання вогневого завдання.

З'ясовано, що особливості практичного мислення ОА у кожній фазі зумовлені: характером навчальної та навчально-бойової задачі; індивідуально-психічними особливостями суб'єкту діяльності (конкретного ОА); станом завершеності попередньої фази («закритість» ситуації); необхідністю зміни виду та характеру мислення (у тому числі й теоретичного) у кожній фазі; метою поставленої задачі; величиною зони невизначеності у кожній фазі.

Більш ретельний розгляд та аналіз особливостей процесу практичного мислення ОА у ході виконання вогневих завдань, пошук шляхів цілеспрямованого впливу з метою його розвитку буде предметом подальших наукових пошуків.

Перелік використаних джерел:

1. Курс підготовки артилерії Збройних Сил України (артилерійська бригада (реактивний артилерійський

полк), дивізіон, батарея, взвод, гармата). – К. : Вид-во «Варта», 2013. – 376 с. – (Затверджений наказом командувача Сухопутних військ Збройних Сил України 30 грудня 2013 року №731.)

2. Максименко С. Д. Загальна психологія: навч. посібник / С. Д. Максименко. – Видання 3-тє, перероблене та доповнене: навч. посіб. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 272 с.

3. Пасічник І. Д. Психологія мислення: підручник : 19.00.07 / І.Д. Пасічник, Р.В. Каламаж, У.І. Нікітчук. – Острого: Вид-во нац.-го ун-ту «Острозька академія», 2015. – 560 с.

4. Петухов В. В. О двух определениях мышления / В.В. Петухов // Психология мышления : [хрестоматія / под ред. Ю.Б. Гиппентейтер, В.Ф. Спиридонова, М.В. Фаликман, В.В. Петухова]. – [2-е изд., перераб., и доп.]. – М. : АСТ: Астрель, 2008. – С. 13-28. – (Хрестоматія по психологии).

5. Правила стрільби і управління вогнем наземної артилерії (група, дивізіон, батарея, взвод, гармата). – К.: Вид-во «Варта», 2018. – 295 с. – (Затверджені наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 05.01.2018 № 6.)

6. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. — М.: Педагогика, 1973. — 423 с.

7. Психологія : підручник / Ю. Л. Трофімов, В. В. Рибалка, П. А. Гончарук та ін. ; за ред. Ю. Л. Трофімова. — К. : Либідь, 1999. — С. 324–390. 7

8. Теплов Б. М. Ум полководца [Текст] / Б.М. Теплов // Избр. труды: в 2 т. Т. 1. — М.: Педагогика, 1985. — С. 223–305.

9. Ягунов В. В. Військове виховання: історія, теорія і методика : навч. посіб. / [В.В. Ягунов, С.Г. Єрохін, В.Л. Кирик та ін.]; за ред. В.В. Ягунова. — К. : Graphic&Design, 2000. — 560 с. (Має гриф Міністерства освіти і науки України). (авторських — 25 др. арк.).

10. Ягунов В. В. Основоположні принципи інноваційної моделі підготовки військових фахівців / В.В. Ягунов, В.Г. Кушов, В.А. Кортенко / Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці

фахівців: методологія, досвід, проблеми : [зб. наук. пр. / гол. ред. Зязюн І.А.]. — Вінниця – Київ, 2007. — Вип. 15. — С. 318-324.

11. Ягунов В. В. Моделирование профессиональной компетентности выпускников профессиональных учебных заведений / В.В. Ягунов / Нові технології навчання : [зб. наук. пр. / гол. ред. Гребельник О.П.]. — Київ, 2013. — Вип. 76. — С. 144-152.

12. Ягунов В. В. Моделирование інформаційно-аналітичної компетентності керівників професійних навчальних закладів / В.В. Ягунов / Нові технології навчання : [наук.-метод. зб. / гол. ред. Удод О.А.]. — Київ, 2013. — Вип. 78. — С. 125-133. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10997/>

13. Ягунов В. В. Чинники становлення особистості військового професіонала [Електронний ресурс] / В. В. Ягунов, О.В. Ягунова / Креативна педагогіка: Наук.-метод. журнал / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. — Вінниця, 2011. — № 1. — С. 120-125. — Режим доступу: <http://www.infolibrary.com.ua/libs/stattya/5735-chinniki-stanovlennja-osobistosti-vijskovogo-profesionala>.

References (Transliteration):

1. Kurs pidgotovki artileriyi Zbroynih Sil Ukrayini (artileryiska brigada (reaktyvniy artileryyskiy polk), divizion, batareya, vzvod, garmata). – К. : Vid-vo «Varta», 2013. – 376 s. – (Zatverdzhenyi nakazom komanduvacha Suhoputnih viysk Zbroynih Sil Ukrayini 30 grudnya 2013 roku № 731.)

2. Maksimenko S. D. Zagalna psihologiya: navch. posibnik / S. D. Maksimenko. – Vidannya 3-te, pereroblene ta dopovnene: navch. posib. – К. : Tsentr uchbovoyi literatury, 2010. – 272 s.

3. Pasichnik I. D. Psihologiya mislennya: pidruchnik : 19.00.07 / I.D. Pasichnik, R.V. Kalamazh, U.I. Nikitchuk. — Ostrog: Vid-vo nats.-go un-tu «Ostrozka akademiya», 2015. — 560 s.

4. Petuhov V. V. O dvuh opredeleniyah myishleniya / V.V.

Petuhov // Psihologiya myishleniya : [hrestomatiya / pod red. Yu.B. Gippenteyter, V.F. Spiridonova, M.V. Falikman, V.V. Petuhova]. – [2-e izd., pererab., i dop.]. – M. : AST: Astrel, 2008. – S. 13-28. – (Hrestomatiya po psihologii).

5. *Pravila strilbi i upravlinnya vognem nazemnoyi artileriyi (grupa, divizion, batareya, vzvod, garmata)*. – K.: Vid-vo «Varta», 2018. – 295 s. – (Zatverdzeni nakazom Generalnogo shtabu Zbroynih Sil Ukrayini vId 05.01.2018 # 6.)

6. *Rubinshteyn S. L. Problemyi obschey psihologii / S.L. Rubinshteyn*. — M.: Pedagogika, 1973. — 423 s.

7. *Psihologiya : pidruchnik / Yu. L. Trofimov, V. V. Ribalka, P. A. Goncharuk ta in. ; za red. Yu. L. Trofimova*. – K. : Libid, 1999. – S. 324–390. 7

8. *Teplov B. M. Um polkovodtsa [Tekst] / B.M. Teplov // Izbr. trudyi: v 2 t. T. 1*. – M.: Pedagogika, 1985. – S. 223–305.

9. *Yagupov V. V. Viyskove vihovannya: Istoriya, teoriya i metodika : navch. poslb. / [V.V. Yagupov, S.G. Erohin, V.L. Kirik ta In.]; za red. V.V. Yagupova*. — K. : Graphic&Design, 2000. — 560 s. (Mae grif Ministerstva osviti i nauki Ukrayini). (avtorskih — 25 dr. ark.).

10. *Yagupov V. V. Osnovopolozhni printsipi innovatsiynoyi modeli pidgotovki viyskovih fahivtsiv / V.V. Yagupov, V.G. Kuschov, V.A. Kortenko / Suchasni informatsiyni tehnologiyi ta innovatsiyni metodiki navchannya u pidgotovtsi fahivtsiv: metodologiya, dosvid, problemi : [zb. nauk. pr. / gol. red. Zyazyun I.A.]*. — Vinnitsya – Kiyiv, 2007. — Vip. 15. — S. 318-324.

11. *Yagupov V. V. Modelirovanie professionalnoy kompetentnosti vyipuschnikov professionalnyih uchebnyih zavedeniy / V.V. Yagupov / Novi tehnologiyi navchannya : [zb. nauk. pr. / gol. red. Grebelenik O.P.]*. — KiYiv, 2013. — Vip. 76. — S. 144-152.

12. *Yagupov V. V. Modelyuvannya Informatsiyno-analitichnoyi kompetentnosti kerivnikiv profesiynih navchalnih zakladiv / V.V. Yagupov / Novi tehnologiyi navchannya : [nauk.-metod. zb. / gol. red. Udod O.A.]*. — KiYiv, 2013. – Vip. 78. – S. 125-133. <http://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/10997/>

13. *Yagupov V. V. Chinniki stanovlennya osobistosti*

viyskovogo profesionala [Elektronniy resurs] / V. V. Yagupov, O.V. Yagupova / Kreativna pedagogika: Nauk.-metod. zhurnal / Akademiya mizhnarodnogo spivrobItnitstva z kreativnoyi pedagogiki. – Vinnitsya, 2011. – # 1. – S. 120-125. – Rezhim dostupu: <http://www.infolibrary.com.ua/libs/stattya/5735-chinniki-stanovlennja-osobistosti-vijskovogo-profesionala>.

Moskalov Igor

Adjunct of the Department of Social Sciences of the Humanitarian Institute of the Ivan Chernyakhovsky National Defense University of Ukraine, Lieutenant Colonel, Kyiv (Ukraine)

THE PRACTICE-ORIENTED SUBJECT-EFFICIENT MODEL OF ARTILLERY OFFICER PRACTICAL THINKING DEVELOPMENT IN COURSE OF FIRE MISSIONS ACCOMPLISHMENT

ABSTRACT

The article deals with analysis of artillery officer professional activities peculiarities. The definition of concept “problem” and “problematic situation”, its practical thinking in course of fire mission are given. The in-depth analysis of researches in the sphere of practical thinking was carried out. The classification of problematic situations according to researches of leading scientists has been done according to the following characteristics: problem formulation, problem-solving technique. The main aim of authors is to ground practice-oriented subject-efficient model of artillery officer practical thinking in course of fire mission as implementation of leading practice-oriented professional competence. The peculiarities of fire missions accomplishment as solution of problematic situations in

a context of uncertainty were defined, while its solution demands developed practical thinking in different situations, especially combat ones. The model shows “ambiguity areas” decreasing in the process of practical thinking functioning from problem’s analysis, making a decision and its implementation. This model consist of three phases (problem’s analysis, making a decision, its implementation), each of them has certain peculiarities of psychic cognitive process, which takes place in problematic practical and sometimes extreme situations. The practical thinking of the artillery officer is a in difficult circumstances: uncertainty, shortage of information and time, personal responsibility for decisions made and its successful implementation.

The substantiated model of practical thinking development of the artillery officer in the course of performing the fire missions involves the use of context and subjective-activity approaches, the direct subject-subject interaction between the actors (senior commander, head of studies) and the subject of influence (artillery officer), “takes into account” thinking particularities in the certain practical situation in a difficult educational and training environment. The process of accomplishing the fire mission is substantiated in the context of solving a problem situation that has three phases (problem analysis, decision making, direct execution of the decision) in accordance with the manifestation of the peculiarities and changes in the nature of practical thinking during the accomplishment of the fire mission.

We determined the peculiarities of artillery officer practical thinking in each phase are due to: the nature of the educational and training-combat task; individual-psychic features of the subject of activity (particular artillery officer); the state of completeness of the previous phase (“closedness” of situation); the need to change the type and character of thinking (including theoretical) in each phase; the purpose of the task; the magnitude of the uncertainty zone in each phase.

Key words: practice-oriented subject-efficient model, practical thinking, problematic situation, uncertainty, making a decision, artillery officer.

Москалев Игорь Александрович

Адъюнкт кафедры общественных наук гуманитарного института Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского, подполковник, г. Киев (Украина)

ПРАКТИЧЕСКИ-ОРИЕНТИРОВАННАЯ СУБЪЕКТНО-ДЕЯТЕЛЬНОСТНАЯ МОДЕЛЬ РАЗВИТИЯ ПРАКТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ ОФИЦЕРА - АРТИЛЛЕРИСТА В ХОДЕ ВЫПОЛНЕНИЯ ОГНЕВЫХ ЗАДАЧ

Аннотация. В статье осуществлен анализ особенностей профессиональной деятельности офицера-артиллериста. Дано определение таким понятиям как «проблема» и «проблемная ситуация» относительно его практического мышления в ходе выполнения огневых задач. Проведен подробный анализ исследований в области практического мышления. Осуществлена классификация про-

блемных ситуаций, исходя из исследований ведущих ученых по трем параметрам: формулировка проблемы, метод решения и непосредственное осуществление решения. Основной целью, которую ставил перед собой автор, является обоснование практически ориентированной субъектно-деятельностной модели практического мышления офицера-артиллериста в ходе выполнения огневых задач, как реализации ведущей практически ориентированной профессиональной компетенции. Определены особенности выполнения огневых задач как решение проблемных ситуаций в условиях неопределенности, поскольку их решения непосредственно требует развитого практического мышления в различных ситуациях, особенно в боевых. В модели наглядно продемонстрировано уменьшение «зоны неопределенности» в процессе функционирования практического мышления от анализа проблемы, принятия решения до его конкретного выполнения. Эта модель состоит из трех фаз (анализ проблемы, принятия решения, непосредственное исполнение решения), каждая из которых имеет определенные особенности мышления как психического познавательного процесса, происходящего в проблемных практических, а иногда и экстремальных ситуациях. практическое мышление ОА является сложным интегральным высшим психическим познавательным процессом, осуществляется в сложных условиях: неопределенности, дефицита информации и времени, личной ответ-

ственности за принятые решения и его успешного выполнения.

Обоснованная модель развития практического мышления ОА в ходе выполнения огневых задач предполагает применение контекстного и субъектно-деятельностного подходов, непосредственного субъект-субъектного взаимодействия между субъектами деятельности (старшим командиром, руководителем учений) и субъектом действия (офицером-артиллеристом), «учитывает» специфику его мышления в конкретной практической ситуации в сложной учебной и учебно-боевой обстановке. Сам процесс выполнения огневой задачи обоснованный в контексте решения проблемной ситуации, имеет три фазы (анализ проблемы, принятия решения, непосредственное исполнение решения) в соответствии с проявлением особенностей и изменений характера практического мышления в ходе выполнения огневой задачи.

Установлено, что особенности практического мышления ОА в каждой фазе обусловлены: характером учебной и учебно-боевой задачи; индивидуально-психическими особенностями субъекта деятельности (конкретного ОА) состоянием завершенности предыдущей фазы («закрытость» ситуации); необходимостью изменения вида и характера мышления (в том числе и теоретического) в каждой фазе; целью поставленной задачи; величиной зоны неопределенности в каждой фазе.

Ключевые слова: практически ориентированная субъектно-деятельностная модель, практическое мышление, проблемная ситуация, неопределенность, принятие решения, офицер-артиллерист.

Дата отримання статті: 04.09.2018
Дата рекомендації до друку: 18.09.2018
Дата оприлюднення: 27.09.2018